

Kovalyova O.M.

Candidate of economic Sciences, associate Professor

Sumy national agrarian University, Ukraine

THE STATE OF GARDENING INDUSTRY IS IN UKRAINE AND SUMY REGION

Ковальова О.М.

к.е.н., доцент

Сумський національний аграрний університет, Україна

СТАН ГАЛУЗІ САДІВНИЦТВА В УКРАЇНІ ТА СУМСЬКІЙ ОБЛАСТІ

In the article certain importance of industry of production of garden-stuffs and berries is for the economy of country. The state of industry of gardening of Ukraine and Sumy area is analysed. The indicated basic tasks to industry and directions of increase of efficiency of production and realization of garden-stuffs and berries are on a prospect.

Keywords: *economic efficiency, productivity, prime price, price, profit yield, level of profitability, gardening, garden-stuffs, berries.*

У статті визначена важливість галузі виробництва плодів та ягід для економіки країни. Проаналізовано стан галузі садівництва України та Сумської області. Вказані основні завдання галузі та напрями підвищення ефективності виробництва і реалізації плодів та ягід на перспективу.

Ключові слова: *економічна ефективність, урожайність, собівартість, ціна, виручка, рівень рентабельності, садівництво, плоди, ягоди.*

Галузь садівництва – важливий сектор національної економіки країни, метою якого є забезпечення потреб населення недорогою плодоягідною продукцією. Порівняно з іншими галузями, перед садівництвом постають більш складніші завдання, пов'язані з необхідністю не тільки виробляти продукцію, але і зберегти її в повному обсязі, переробити у високоякісні продукти харчування для людини. Отже, виробництво плодів і ягід має важливе економічне і соціальне значення [1].

Фрукти - незамінний продукт харчування. Вони сприяють профілактиці захворювань, мають лікувальні властивості. Живильні та дієтичні властивості плодів і ягід багато в чому визначаються їх хімічним складом. У плодах і

ягодах розчинні сухі речовини представлені головним чином цукрами (фруктоза, глюкоза, сахароза), органічними кислотами, водорозчинними вітамінами (аскорбінова кислота, вітаміни груп В, Р та ін), дубильними і фарбувальними речовинами, пектинами, мінеральними солями.

Плоди та ягоди використовуються як в свіжому вигляді, так і в якості сировини для консервної, виноробної та інших галузей промисловості. Сучасні методи переробки і швидке заморожування дають можливість практично повністю зберегти поживну цінність продукції і продовжити період її споживання.

В Україні можна успішно вирощувати всі, без винятку, плодові і ягідні культури помірного клімату. З підвищенням матеріального добробуту населення змінюються загальні стандарти, в тому числі структура продовольчого кошика. Дослідження соціологів і дієтологів доводять, що за цих умов у структурі харчування зменшується частка споживання хліба, картоплі та цукру й, натомість, збільшується частка плодів, ягід і овочів. Це, поряд з доцільністю максимального використання наявного природно-економічного потенціалу для виробництва конкретних видів плодів і ягід, є орієнтиром розвитку промислового садівництва на перспективу. Так, протягом усього останнього десятиріччя в Україні відбувалося збільшення споживання овочів і фруктів як в цілому по країні, так і в розрахунку на одну людину. Це позитивна тенденція, яка стала можливою завдяки певному зростанню добробуту населення України. Незважаючи на постійне зростання цін на дані види товарів (особливо фрукти) відбувається заміщення цими корисними продуктами зайвого вживання висококалорійних круп і хлібних виробів, яке відзначалося в 90-і роки. Однак споживання овочів і фруктів все ще залишається недостатнім. Так, мінімальна фізіологічна норма споживання плодів і ягід однією людиною – 61,32 кг/рік, науковообґрунтована норма – 90 кг / рік, а фактичне споживання в 2013 році складає – 55 кг, тобто менше навіть від мінімальної норми [3, с.57-58].

Згідно проведеного аналізу, експертами Всесвітньої організації охорони здоров'я встановлено, що здоров'я людини в основному залежить від харчування. Раціональне споживання харчових продуктів сприяє нормальному розвитку дітей, подовженню тривалості життя, підвищенню працездатності тощо. Значна кількість захворювань зростає саме через недоотримання людиною біологічно корисних речовин, таких як мікро- та макроелементи, вітаміни, пектинові речовини та ін. Провідним у даному напрямі є забезпечення населення свіжою продукцією впродовж року та виробництво високоякісної продукції дитячого харчування, такої як соки, пюре тощо. Особливого значення за сучасних умов набуває не лише отримання високоякісних плодів та ягід, а й їх зберігання та переробка із максимально можливим збереженням біологічно цінних речовин [2]. Таким чином, підвищення ефективності виробництва плодово-ягідної продукції є одним із важливих завдань розвитку аграрного сектору економіки України.

У період ринкової трансформації економічних відносин у сільському господарстві розв'язанню цієї проблеми не приділялося належної уваги. Незважаючи на сприятливі ґрунтово-кліматичні умови України, урожайність плодово-ягідних культур і прибутковість виробництва залишаються низькими. Скоротились обсяги закладання молодих насаджень, внесення добрив, захисту плодово-ягідних насаджень від шкідників і хвороб, уповільнився процес сортооновлення, що зумовило істотне зменшення обсягів виробництва плодово-ягідної продукції. Зростання цін на ресурси, що споживаються у виробництві, не супроводжувалося відповідною зміною цін на плоди та ягоди, що зумовило зниження прибутковості їх виробництва [4, с.57-59].

Згідно з оцінками FAO, потенціал врожайності сільського господарства України використано не більше ніж на 40 %, що свідчить про потенційні можливості розвитку сировинної бази для підприємств харчової промисловості, у тому числі – консервної.

Недовикористання потенціалу врожайності обумовлює низький рівень рентабельності сільськогосподарських підприємств, що в свою чергу, робить

неможливим фінансування розвитку, як за рахунок власних коштів, так і за рахунок залучення кредитів, ставки яких вище рентабельності сільського господарства.

Зменшення урожайності обумовило те, що виробництво плодів і ягід зменшилося на 4 % але при цьому значно зріс імпорт. Якщо в 2000 році співвідношення власного виробництва та імпорту становило 11:1, то в 2008 році – 1,5:1. Розрахунок рівня самозабезпеченості України плодами і ягодами показує, що відбувається постійне зростання залежності країни від імпорту при одночасному зменшенні площ вирощування. Слід також зазначити, що імпортовані овочі, плоди та ягоди не є ресурсами для підприємств плодоовочеконсервної промисловості [5, с.20].

Аналіз галузі садівництва України показав, що у загальній структурі сільськогосподарських культур України на плоди і ягоди припадає 15,8 % (2411,8 тис. т.), лідером є Вінницька область – 48,8%.

Експорт українських плодів і ягід, поки що, значно поступається імпорту і становить відповідно 239 тис. т. та 1163 тис. т., але Україна має усі можливості, особливо природні, значно підвищити і виробництво, і експорт плодоягідної продукції.

Якщо ж проводити міжнародні порівняння, то у світі у 2010 році було вироблено 609,2 млн. т. плодів, ягід і винограду. Частка України у загальносвітовому виробництві становить 0,4% (2,2 млн. т.), найбільшим виробником є Китай – 20% світового виробництва плодів і ягід (122,2 млн. т.), у Європі – Італія – 2,8% (16,9 млн. т.) [6].

Виробництво плодів та ягід на одну особу в Україні у 2011 році становило в середньому 52,6 кг (лідером серед регіонів є Вінницька область – 151 кг/особу), що на 39,5% менше від середньосвітового показника, проте на 8,7% вище, порівняно з 2010 роком. Лідером світового виробництва плодів і ягід на одну особу є Іспанія – 327 кг/о, а найменші показники характерні для Фінляндії – 3 кг/о. та Швеції – 5 кг/о. [7].

Площа плодоягідних насаджень України в 2011 році, порівняно з 2010 роком, залишалась без змін і становила 254,9 тис. га. По Сумській області площа плодово-ягідних насаджень складає 3,5 тис. га. Урожайність плодів і ягід в середньому - 90 ц/га, що на 13,1% вище від показників 2010 року. Найвищу урожайність має Полтавська область (143,1 ц/га), найнижчу – Чернігівська область (36,8 ц/га). Урожайність плодів та ягід в Сумській області складає 47,3 ц/га, тобто не набагато більше від найнижчого показника. Якщо проводити міжнародні порівняння, то середньосвітовий показник урожайності плодів та ягід у 2011 році становив 109,6 ц/га, що лише на 17,8% перевищує показник України. Світовим лідером по врожайності є Нідерланди (310,1 ц/га), найнижчий показник у Фінляндії (24,4 ц/га). Зрозуміло, що наздогнати лідера нам буде складно, проте досягнути і перевищити середньосвітовий показник по врожайності в найближчі роки Україні під силу [7, 8]. В 2013 році урожайність плодів та ягід по Україні склала 103 ц/га, тобто майже досягла середньосвітового рівня.

Реалізація плодів та ягід України у 2011 році становила 230,1 тис. т., в тому числі в Сумській області було реалізовано 1,4 тис. т, що складає 0,6 % від загального обсягу по Україні. Низька питома вага пояснюється тим, що наша область не спеціалізується на виробництві плодів та ягід, хоча має сприятливі природно-кліматичні умови для цього. Середня ціна реалізації - 3175,9 грн./т., що на 23,8% дорожче порівняно з 2010 роком. Якщо характеризувати по регіонах, то найвища ціна у Волинській області - 8157 грн./т., а найнижча у Житомирській області – 270,3 грн./т. В Сумській області ціна реалізації плодів та ягід в 2011 році склала 3657,7 грн/т. Основними напрямками реалізації плодів та ягід в Україні є переробні підприємства та ринок, які відповідно реалізували 27,9 % і 20 % плодів та ягід від загального обсягу основних видів сільськогосподарської продукції. В Сумській області в 2011 році 57,6 % було реалізовано на ринку, 42,4 % - за іншими напрямками. Індекс цін на плоди та ягоди за усіма напрямками реалізації у 2011 році порівняно з 2010 роком зріс на 131,7%, по Сумській області він склав 117 % [7, 8, 9].

Загалом, від реалізації сільськогосподарської продукції, Україна у 2011 році отримала 19926,0 млн. грн. (на 36% більше від 2010 року), в тому числі 3,7% суми доходу становили плоди і ягоди. Рівень рентабельності аграрних підприємств по Україні в середньому 27 % (найвищий у Кіровоградській області – 42,9 %). Збитки отримала Закарпатська область – -0,6 млн. грн. (-0,5%). [7, 8, 9]. По Сумській області рівень рентабельності в цілому по сільському господарству склав 11,0 %, а по плодам і ягодам – 24,1 %, в 2012 році він сягнув 25,9 %.

Серед усіх сільськогосподарських культур України індекс виробництва плодів та ягід 2011 року у порівнянні з 2010 роком був найнижчим і становив 108,6 % [7, 8, 9].

Розглянемо далі більш детально ефективність виробництва плодів та ягід безпосередньо в Сумській області (табл.1). Плоди та ягоди не є основним видом продукції, на якому спеціалізується наша аграрна область, хоча цей вид продукції є рентабельним, оскільки має підвищений попит в сприятливі моменти кон'юнктури ринку, також наша область має сприятливі природно-кліматичні умови для виробництва плодів та ягід.

Таблиця 1. Ефективність виробництва плодів та ягід в Сумській області

Показники	1990	1995	2000	2005	2009	2010	2011	2012	2013
Площа, тис.га	25,5	22,6	8,4	4,1	3,6	3,7	3,5	3,5	3,5
В т.ч. в плодононому віці	22,9	20,7	8,1	3,6	3,1	3,3	3,2	3,2	3,2
Урожайність, ц/га	16,4	3,7	5,8	23,7	30,2	41,6	47,3	43,4	50,1
Валовий збір, тис.т	38,3	7,7	4,7	8,7	9,5	13,7	15,1	13,9	16,0
Виробництво плодів та ягід на 1 особу, кг	26,8	5,5	3,6	7,1	8,0	11,7	13,0	12,1	14,0
Собівартість виробництва 1ц, грн	24,42 крб	716 тис.крб	26,83	29,45	116,74	159,19	210,69	106,55	н.д.
Ціна реалізації 1 ц, грн	н.д.	н.д.	32,6	77,1	295,5	309,4	365,8	316,4	264,6
Рівень рентабельності,%	16,6	105,9	37,8	105,6	69,7	20,3	24,1	25,9	н.д.

Розраховано за даними [8]

Дані таблиці 1 свідчать, що за останні 5 років площа насаджень в Сумській області залишалася майже незмінною і склала в 2013 році 3,5 тис. га. Однак, вона значно скоротилася порівняно з 1990 роком, в якому складала 25,5 тис. га. Причиною є загальноекономічні кризові тенденції в країні, відсутність інвестицій в галузь садівництва через нестачу власних фінансових ресурсів, дорожнечу позикових коштів та відсутність дієвих механізмів щодо регулювання аграрної галузі в цілому та галузі садівництва зокрема.

Урожайність плодів та ягід різко скоротилася в 1995 році, що пов'язано з кризовими явищами 90-х років, але починаючи з 2005 року, вона знову значно зросла і досягла свого максимуму в 2013 році – 50,1 ц/га, що є більшим навіть від до кризового рівня 1990 року майже на 34 ц/га. Збільшення урожайності спричинило й збільшення валових зборів за останнє десятиліття, однак рівня 1990 року валовий збір в 2013 році не досяг, оскільки значно скоротилася площа. Позитивним за останнє десятиріччя є й збільшення виробництва плодів та ягід в розрахунку на одну особу до 14 кг/особу в 2013 році, хоча воно все ще менше, ніж в 1990 році і набагато менше від показника мінімальної фізіологічної норми споживання плодів та ягід на особу, яка складає 61 кг/особу.

Собівартість та ціна 1 центнеру коливалися по роках, але в цілому простежується тенденція до збільшення обох показників, що пов'язано із зростанням витрат на виробництво продукції. Рівень рентабельності в 2013 році склав 25,9 %, що є більшим навіть від рівня цього показника 1990 року. Також рівень рентабельності виробництва плодів та ягід в 2013 році майже досяг рівня рентабельності в цілому по Україні, який складав 28%.

Позитивним є те, що виробництво плодів та ягід навіть в кризові 90-ті роки завжди залишалося прибутковим. Таким чином, виробництво плодів та ягід в Україні в цілому та Сумській області зокрема є ефективним, але необхідно й надалі знаходити напрями подальшого підвищення ефективності виробництва плодів та ягід.

Для досягнення вказаної мети в Україні Міністерством аграрної політики та продовольства України розроблена Галузева програма «Плоди та ягоди України – 2017» [2], головною метою якої є:

- подальше збільшення виробництва плодів і ягід;
- насичення внутрішнього продовольчого ринку конкурентоспроможними продуктами та розширення їх експорту, щоб створити можливості до 2025 року повністю забезпечити потреби населення у цих продуктах за фізіологічними нормами;
- забезпечення розширеного відтворення виробництва головним чином за рахунок самофінансування галузі;
- розширення виробництва екологічно чистої продукції шляхом переходу від індустріально-хімічних методів ведення господарства до біологічних;
- інтенсивне господарювання шляхом удосконалення технологій і організації виробництва на основі використання досягнень науки й передового досвіду;
- впровадження сучасних ефективних технологій зберігання плодів та ягід;
- забезпечення переробних підприємств, особливо у напрямку виробництва продуктів дитячого харчування, достатньою кількістю екологічно чистої плодоягідної продукції;
- відновлення експортного потенціалу країни та зменшення імпорту низькоякісної продукції шляхом виробництва традиційної для України продукції (сушка, чорнослив, цукати, конфітюри тощо).

Програмою передбачається до 2015 року виробити 53 кг плодів і ягід на одну людину в рік, що складе 67% від науково обґрунтованої норми споживання і створить підґрунтя для виробництва у 2020 році 79 кг фруктів, повністю забезпечивши потреби населення, а у 2025 році – близько 93 кг на одну людину в рік; створити умови для експорту продукції.

Вирішення поставлених завдань має здійснюватись за такими напрямками:

- вивчення ринку, ступеня конкуренції на ньому;

- вивчення реальних і потенційних покупців, ефективності каналів реалізації, способів стимулювання збуту, цінової політики;
- виявлення незадоволених потреб, додаткового попиту, прогнозування товарної структури плодоягідного ринку, ринкової кон'юнктури;
- ступінь розвитку кооперації виробництва, зберігання, переробки та реалізації плодів і ягід;
- розвиток інфраструктури плодоовочевого ринку;
- ефективність державного регулювання виробництва і збуту плодоягідної продукції.

Таким чином, реалізація Програми та врахування вказаних напрямів дозволить вітчизняним підприємствам підвищити ефективність виробництва плодів та ягід, що в цілому спричинить позитивний вплив на економіку країни.

Література:

1. Шута Н. В. Організаційно – економічні чинники формування національного ринку плодів / Н. В. Шута // Режим доступу: http://www.rusnauka.com/7_NITSB_2013/Economics/12_131089.doc.htm
2. Галузева програма «Плоди і ягоди України - 2017» / Міністерство аграрної політики та продовольства України / [Електронний ресурс]: eurowine.com.ua/node
3. Волков О.І., Денисенко М.П. Шляхи покращення ситуації в садівництві // Економіка АПК – 2004 – №9 – с. 57-60
4. Легеза Д. Г. Ефективність виробництва плодово-ягідної продукції у Південному Степу України: Дис... кандидата екон. наук : 08.07.02 / Легеза Дар'я Георгіївна. – К., 2005. – 186 с.
5. Войтенко О. О. Проблеми забезпечення підприємств плодоовочеконсервної галузі сировиною / О. О. Войтенко // Економіка АПК. – 2006. – №7.- с.19-21
6. Статистичний збірник «Рослинництво України у 2012 році» / [Електронний ресурс] : Режим доступу: sumy.ukrstat.gov.ua

7. Статистичний збірник «Україна у цифрах у 2012 році» / Державний комітет статистики України; за ред. О.Г. Осауленка. – Київ, 2013. – 250 с.
8. Статистичний щорічник Сумської області за 2012 рік / Головне управління статистики у Сумській області; за ред. Олехнович Л.І. – Суми, 2013. – 585 с.
9. Статистичні збірники «Сільське господарство України» за 2011, 2012 роки рік / Держкомстат України; за ред. Н.С. Власенко. – Київ, 2012. – 386 с.